

- ³ Осокіна Е.А. Вказ. праця. - С. 116.
- ⁴ Шаталіна Е.П. Вказ. праця. - С. 55, 192.
- ⁵ Осокіна Е.А. Вказ. праця. - С. 70, 76, 89.
- ⁶ Там само. - С. 116.
- ⁷ Там само. - С. 191.
- ⁸ Там само. - С. 90-91.
- ⁹ Там само. - С. 101.
- ¹⁰ Там само. - С. 91.
- ¹¹ Там само. - С. 124.
- ¹² Мовчан О. Вказ. праця. - С. 151.
- ¹³ Там само. - С. 130.
- ¹⁴ Там само. - С. 129-130.
- ¹⁵ Шитюк М.М. Тоталітарний режим і працівники промисловості та залізничного транспорту Півдня України в 30-х роках ХХ століття. - Миколаїв: Вид-во І.Гудим, 2010. - С. 71.
- ¹⁶ Мовчан О. Вказ. праця. - С. 145.
- ¹⁷ Там само. - С. 140.
- ¹⁸ Національна Книга пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 рр. в Україні. Реабілітовані історією: Вінницька область / Ред. Л.М.Спірідонова, В.П.Лациба та ін.; упор. В.П.Лациба, В.В.Вижга та ін. - Вінниця: ДФК, 2008. - С. 907-908.
- ¹⁹ Шитюк М.М. Вказ. праця. - С. 170.
- ²⁰ Мовчан О. Вказ. праця. - С. 164
- ²¹ Там само. - С. 128.
- ²² Осокіна Е.А. Вказ. праця. - С. 148.
- ²³ Мовчан О. Вказ. праця. - С. 157.
- ²⁴ Осокіна Е.А. Вказ. праця. - С. 122-123.
- ²⁵ Мовчан О. Вказ. праця. - С. 145.
- ²⁶ Шитюк М.М. Вказ. праця. - С. 73; 178-179.
- ²⁷ Там само. - С. 170.
- ²⁸ Там само. - С. 68.
- ²⁹ Там само. - С. 71; 73.
- ³⁰ Там само. - С. 68-69, 171.
- ³¹ Там само. - С. 75-76.

Оксана Вербіцька (Київ, Україна)

ПРОТОКОЛИ ЗАСІДАНЬ ПРЕЗИДІЇ АН УРСР у 1950-1960 рр. ЯК ДЖЕРЕЛО З ВИВЧЕННЯ РОЗВИТКУ АКАДЕМІЧНОГО ШЕВЧЕНКОЗНАВСТВА

Упродовж майже 100-річної епохи існування Національної академії наук України вивчення надбання класиків української культури становило один із основних соціогуманітарних напрямів її роботи. Дослідження життя і творчого спадку класика української культури Т.Г.Шевченка розвивалось з 1918 р. в УАН у традиціях, започаткованих раніше членами Наукового товариства імені Т.Шевченка та Українського наукового товариства (м. Київ). І якщо на початку ХХ ст. дослідження вчених спрямовувала переважно ідея боротьби проти поневолення та соціальної несправедливості, виражена у багатьох творах Т.Г.Шевченка, то в середині ХХ ст. спектр шевченкознавчих досліджень вирізнявся численними тематичними напрямками. Реконструкція історії формування шевченкознавства як наукової школи в Академії наук з початку її діяльності є актуальною для відтворення великої дослідницької роботи, що здійснювалась колективами вчених різних наукових спеціальностей з метою розробки творчої спадщини Кобзаря. Однак попри наявність багатьох праць,

присвячених історії діяльності Академії (зокрема, ювілейних видань та видань з історії діяльності окремих установ), до цих пір жодного спеціального наукового дослідження не було присвячено розвитку шевченкознавства в НАН України як наукової галузі, яка об'єднує літературознавчі, мовознавчі, мистецтвознавчі, філософські та історичні дослідження, а також тих, що висвітлювали її видавничу та науково-організаційну діяльність.

Уповні розкрити окремі напрями наукової діяльності вчених НАН України у галузі шевченкознавства дають змогу архівні документи. З метою розробки цієї теми дослідження було проаналізовано склад документів архівних фондів низки державних і наукових установ. З'ясовано, що про окремі напрями роботи вчених Академії, які працювали у різних наукових галузях, найяскравіше свідчать архівні документи фондів установ НАН України. Зокрема, найбільший комплекс документів з питань розвитку шевченкознавства належить до фонду Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України, що зберігається в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського. У листуванні керівництва установ з бюро Відділу суспільних наук та Президією НАН України, що зберігається у фондах цих установ, міститься інформація про напрями їх науково-дослідної діяльності, переліки проблем і тем у галузі шевченкознавства, є звіти про діяльність окремих відділів та провідних вчених, документи із захисту дисертацій на шевченкознавчу тематику (зокрема, Є.С.Шаблювського, М.Ф.Коцюбинської, А.І.Костенка, Л.Ф.Кодацької) тощо.

Проте найбільший інтерес з питання дослідження історії розвитку академічного шевченкознавства становить комплекс документів, що нині зберігається в Архіві Президії НАН України. Аналіз цих документів дозволить розкрити процес внутрішнього розвитку та організації наукових досліджень в Академії та напрями розвитку науки в Україні у 1950-1960 рр., оскільки до них належать постанови та розпорядження ЦК КПРС, ЦК КПУ і Рад Міністрів СРСР та УРСР з питань науки, постанови, звітна та планова документація, де висвітлюється науково-організаційна діяльність Президії як чільного керівного органу Академії тощо. Протоколи засідань Президії, утворені у роботі Секретаріату Президії НАН України, містять інформацію про багатогранну діяльність Академії наук. У них фіксується склад осіб, що взяли участь у засіданні (Бюро Президії АН УРСР, до якого входили Президент, віце-президенти і Головний вчений секретар Академії, або Президія у повному складі та запрошені особи), та розглядувані на цих засіданнях питання. Окремі протоколи містять стенографії процесу обговорення, де відображено основні думки та пропозиції. До розглядуваних Президією питань належать практично всі основні сфери наукової та організаційної діяльності Академії. Це затвердження напрямів розвитку наукових досліджень та матеріально-технічної бази академічних установ, забезпечення науковими кадрами напрямів планових досліджень, звітів про діяльність Відділів наук АН УРСР, обговорення питань щодо міжнародних наукових відряджень співробітників Академії, підтримки співробітництва з установами й організаціями, вирішення проблем фінансування, забезпечення вчених житлом тощо. Розпорядчою частиною протоколів є постанови з розглядуваних питань, що фіксують результат обговорень - прийняті рішення.

Доповнюють і деталізують інформацію стосовно процесу прийняття рішення з того чи іншого питання матеріали до протоколів, оформлені в окремі справи. Вони містять цінні документи для вивчення історії окремих питань: клопотання керівників установ, відповідні записки з питань організації нових установ або процесу розвитку роботи за науковими напрямами, листи та навіть телеграми. Як супровідні документи для розгляду питань на засіданні Президії тут представлено також проекти положень, звіти про діяльність установ або вчених за окремими темами, акти про перевірку матеріально-технічного стану і фінансової діяльності установ, переліки запланованих наукових заходів для відзначення ювілеїв визначних подій та осіб, списки співробітників, які мали взяти участь в окремих наукових заходах, у підготовці наукових видань або читанні лекцій, направляються у відрядження, склад вчених рад, комісій з певних питань, редколегій тощо. Вивчення протоколів та матеріалів до них дозволяє, наприклад, відслідкувати процес розробки окремих наукових тем, підготовки видань, організації ювілейних заходів, зміни у кадровому складі вчених рад установ, а також переміщення кадрів і сумісництво вчених як в академічних установах, так і у вищих навчальних закладах республіки.

Зазначимо, що постанови Президії АН УРСР досить часто виявляються єдиним джерелом відомостей, оскільки інші документальні комплекси містять інформацію переважно лише початкового або проміжного етапу вирішення питань, до остаточного їх розв'язання в уряді чи директивних органах. Зважаючи на те, що у цей період Академія наук здійснювала переважну більшість наукових досліджень у республіці, а з метою усунення паралелізму у роботі координувала проведення в Україні досліджень за визначеними темами у численних закладах освіти й культури, та була засновником багатьох наукових напрямів, ініціатив і пропозицій до директивних органів з науково-політичних питань, діловодні документи Президії виявляються і найбільш фундаментальним та достовірним джерелом для вивчення шляхів розвитку шевченкознавства в Україні.

Серед найбільш вагомих за своєю інформативністю документів варто відзначити постанови про основні напрями діяльності Відділу суспільних наук АН УРСР і затвердження перспективного плану науково-дослідних робіт установ цього Відділу на 1951-1955 рр. та на 1956-1960 рр., про результати роботи установ цього Відділу по рокам та плани видань творів класиків¹. Аналізуючи весь масив протоколів за вказаний період, доходимо висновку, що до осмислення творчості й місця Т.Шевченка в літературному й мистецькому процесі активно звертались науковці наступних установ АН УРСР: інститутів літератури ім. Т.Г.Шевченка, мистецтвознавства, фольклору та етнографії, мовознавства ім. О.О.Потебні і філософії; здійснювались дослідження й у музейних закладах, які увійшли до Академії наук - у Державному музеї Т.Г.Шевченка, Будинку-музеї Т.Шевченка (м. Київ), Канівському державному музеї-заповіднику «Могила Т.Г.Шевченка» та музеї Т.Г.Шевченка у с. Шевченкове (Київська обл.). Постанови Президії АН УРСР у 1951 р. відобразили процес прийняття до складу Академії музеїв Т.Г.Шевченка та основну причину, чому це рішення було прийнято директивними органами, а саме з метою організації систематичної науково-дослідної роботи і поліпшення вивчення творчої спадщини класика і зосередження висококваліфікованих кадрів у цих музеях². Окрему групу постанов становлять рішення Президії АН УРСР про клопотання до директивних органів щодо розвитку у музеях науково-дослідної та експозиційної роботи, вирішення питань капітальних ремонтів зруйнованих під час війни приміщень музеїв Т.Г.Шевченка, на що було витрачено значні кошти.

Серед питань, які вирішувались Президією АН УРСР у 1950-1960 рр. і були зафіксовані значною групою документів, - пропозиція щодо скликання постійних наукових конференцій з шевченкознавства, висунута вченими Інституту української літератури ім. Т.Г.Шевченка АН УРСР. Рішення з цього питання Президією АН УРСР було ухвалено 21 березня 1952 р., ним інституту було надано дозвіл скликати в квітні 1952 р. І Шевченківську наукову конференцію за участю представників інститутів Відділу суспільних наук АН УРСР, вчених-шевченкознавців Москви, Ленінграду, а також співробітників музеїв Т.Г.Шевченка, кафедр історії та української літератури університетів³. Необхідно зауважити, що з тих пір ці конференції проводяться щорічно й донині.

Одним із тих питань, які обговорювалось Президією АН УРСР найбільше разів, було створення 10-томного «Повного зібрання творів Т.Г.Шевченка». Доповідна записка Президії АН УРСР до ЦК КП(б)У від 3 листопада 1950 р. свідчить про стан видання творів класиків української літератури та містить інформацію про архіви українських письменників, зокрема Т.Г.Шевченка, які зберігаються в рукописних фондах Інституту української літератури ім. Т.Г.Шевченка АН УРСР, і про здійснені на їх основі дослідження академічних видань творів Т.Г.Шевченка. Постанова Президії АН УРСР від 7 вересня 1951 р. містить відомості про виконання плану видань класиків української літератури та плану видань рукописної спадщини; від 28 вересня 1951 р. - про доручення Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії та Державному музею Т.Г.Шевченка розпочати підготовку до видання художніх творів Т.Г.Шевченка (т. VIII і т. IX); від 10 жовтня 1952 р. - про прискорення роботи над VII, VIII і IX томами видання творів Т.Г.Шевченка, створення фахової комісії для з'ясування авторства мистецьких творів Т.Г.Шевченка у складі: О.Є.Корнійчук, О.І.Білецький, М.Т.Рильський, Є.П.Кирилук, І.К.Білодід, В.І.Касян, К.Д.Трохименко, С.О.Григор'єв і М.Г.Дерегус, і про забезпечення асигнуваннями наукових відряджень вчених у 1953 р. до міст Ленінград, Москва, Вільнюс, Саратов, Ташкент, Горький та інших з метою розшуку в архівах документів,

пов'язаних із художньою діяльністю Т.Г.Шевченка⁴; від 17 липня 1953 р. - про необхідність видання додаткового тому до зібрання творів, до якого увійдуть документи та науково-довідковий апарат, та що видання образотворчої спадщини Т.Г.Шевченка доцільно здійснити не у трьох томах (VII, VIII, IX), а в чотирьох (VII, VIII, IX, X)⁵.

Дослідженню життя і творчості Т. Г. Шевченка сприяла цілеспрямована робота Академії з концентрації та опрацювання документів, мистецьких творів, літературних праць, музейних цінностей; більшість Шевченкової рукописної спадщини, майже всі виявлені його автографи та оригінали багатьох пов'язаних з його життям та діяльністю документів, були сконцентровані у київських наукових установах, зокрема, у відділі рукописів Інституту української літератури АН УРСР. З метою опрацювання документів та наукових матеріалів Президією АН УРСР 17 жовтня 1951 р. для розгляду текстів класиків української літератури, зокрема, й Т.Г.Шевченка, було створено текстологічну комісію при Редакційно-видавничій раді АН УРСР до якої увійшли відомі вчені І.К.Білодід (голова), О.І.Білецький, М.Т.Рильський, М.К.Гудзій, П.Г.Тичина, М.П.Бажан, П.М.Попов, В.С.Ільїн, М.Ф.Бойко, Є.П.Кирилюк, Д.В.Чалий, Ф.П.Шевченко, О.Є.Засенко, К.Г.Гулистий, М.С.Грудницька, М.Є.Сиваченко (секретар)⁶. Відділом рукописів за участі співробітників відділу шевченкознавства у цей період було складено також «Опис рукописів Т.Г.Шевченка».

До надзвичайно цікавих та інформативних документів можна віднести і постанови про взаємодію музейних працівників та співробітників академічних установ з питань вивчення літературної та художньої спадщини класика української культури, щодо їх спільної роботи під час підготовки видання, до якого увійшли матеріали літературного, художнього та наукового типу; з питань фінансування розвитку матеріально-технічної бази та експозицій музеїв Т.Г.Шевченка, поповнення музейних фондів і часткове їх переміщення, комплектування архівними документами фондів Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка АН УРСР (зокрема, на клопотання Інституту української літератури ім. Т.Г.Шевченка АН УРСР до Президії АН УРСР від 10 січня 1951 р. про передачу до інституту автографів творів українських письменників, що зберігаються в установах міст Москва і Ленінград та постановою Президії АН УРСР з цього питання від 6 лютого 1951 р.⁷). Постанова від 29 жовтня 1952 р. свідчить про співпрацю з шевченкознавцями Казахстану - на клопотання Комітету у справах культурно-освітніх установ при РМ Казахської РСР Державному музею Т.Г.Шевченка АН УРСР було доручено підготувати до 1 січня 1953 р. нову експозицію для Літературно-меморіального музею Т.Г.Шевченка у м. Форт-Шевченко (Мангістауська обл.), виділити кошти і матеріали для цього та відрядити одного наукового співробітника для допомоги і консультацій до м. Форт-Шевченко⁸.

У протоколах засідань Президії АН УРСР також містяться відомості про діяльність досить значної кількості визначних вчених-шевченкознавців НАН України: акад. О.І.Білецького, акад. М.Т.Рильського, акад. Є.П.Кирилюка, чл.-кор. Н.Є.Крутікової, чл.-кор. П.М.Попова, акад. Академії мистецтв СРСР В.І.Касіяна та ін. Дослідникам історії вітчизняної науки цікаві будуть і постанови Президії АН УРСР про організацію комісій з метою координації розвитку досліджень у галузі шевченкознавства у цей період.

Окремо слід відзначити групу постанов, прийнятих з метою організації щорічних наукових сесій у шевченківські дні. У березні в Академії наук відбувались сесії Відділів наук АН УРСР та Загальні збори АН УРСР, де зачитувались доповіді визначних шевченкознавців, присвячені дослідженню біографії Шевченка, його поезіям, прозовим та художнім творам, вивченню зв'язків з іншими громадськими та культурними діячами та іншим темам. Постанови також містять інформацію про проведення великих республіканських та союзних наукових заходів (конференцій, виставок тощо), про співпрацю з іншими установами та організаціями, зв'язки із закордонними науковими установами і вченими; відомості про нові напрями наукових досліджень творчої спадщини та біографії Т.Г.Шевченка ширше розкривають комплекси документів, які зберігаються у фондах академічних установ.

Наприкінці 1950-х рр. комплекс постанов Президії АН УРСР був присвячений розвитку фундаментальних наукових досліджень та підготовці видань для гідного відзначення шевченківських ювілеїв - 100-річчю від дня смерті у 1961 р. та 150-річчю від дня народження у 1964 р. Так, постановою № 186 від 13 березня 1959 р. було затверджено склад комісії

з підготовки заходів до відзначення ювілеїв під керівництвом Президента АН УРСР акад. О.В.Палладіна, що вказує на важливість цих заходів у житті Академії⁹. Це і організація систематичної науково-дослідної роботи, і поліпшення вивчення культурної спадщини та досягнень мистецтва і народної творчості в Україні, організація наукових експедицій з метою збору фольклорних даних (народних пісень та переказів, де фігурував Кобзар), популяризації творчості Т.Г.Шевченка тощо. Джерелознавче вивчення діловодних документів, утворених у діяльності Президії АН УРСР у 1950-1960 рр., засвідчує значимі явища в історії наукового життя України у галузі шевченкознавства, зокрема, й у галузі забезпечення підготовки кадрів вищої кваліфікації - кандидатів наук.

Таким чином, можна констатувати, що протоколи засідань Президії НАН України є фундаментальним джерелом, що достовірно та комплексно висвітлює вказаний період з історії вітчизняного шевченкознавства. Ці документи можна назвати верхівкою інформаційного айсбергу, вони представляють найбільш повну і різносторонню картину розвитку шевченкознавчих досліджень зазначеного періоду порівняно з іншими комплексами архівних джерел і є можуть бути основою для широкого спектру тем досліджень.

¹ Архів Президії Національної академії наук України (АП НАН України). - Ф. 251. - Оп. 1. - Спр. 408. - Арк. 238-272, 312-337.

² АП НАН України. - Ф. 251. - Оп. 1. - Спр. 408. - Арк. 148-165.

³ АП НАН України. - Ф. 251. - Оп. 1. - Спр. 472. - Арк. 178-225.

⁴ АП НАН України. - Ф. 251. - Оп. 1. - Спр. 474. - Арк. 334-374.

⁵ АП НАН України. - Ф. 251. - Оп. 1. - Спр. 527. - Арк. 154-266.

⁶ АП НАН України. - Ф. 251. - Оп. 1. - Спр. 474. - Арк. 375-402.

⁷ АП НАН України. - Ф. 251. - Оп. 1. - Спр. 387. - Арк. 278-279-зв.

⁸ АП НАН України. - Ф. 251. - Оп. 1. - Спр. 472. - Арк. 5-29.

⁹ АП НАН України. - Ф. 251. - Оп. 1. - Спр. 871. - Арк. 367-385.

Світлана Виногловська (Одеса, Україна)

З ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ВІДДІЛУ ЗБЕРІГАННЯ ТА ОБЛІКУ ДОКУМЕНТІВ ДАОО

Архівні документи - постійний об'єкт наукових штудій. Звертаючись до них, науковці, як правило, описують досліджувані ними фонди. Проте формування, комплектування фондів і проблеми їхнього подальшого зберігання розглядаються не часто. Однією з небагатьох робіт, присвячених цим проблемам є стаття О.О.Солончук¹. Відділ зберігання та обліку документів Національного архівного фонду (НАФ) відповідає саме за цей напрямок роботи.

Для забезпечення зберігання документів виконуються такі роботи, як перевірка наявності та фізичного стану документів, видача документів зі сховищ до читальних залів, столів довідок, для роботи співробітників архіву та повернення їх на місце зберігання, картонування справ, підготовка справ для реставрації, перепльоту та оцифрування, перегляд фондів для виявлення унікальних документів, доповнення електронних баз даних, приймання нових та поповнення раніше прийнятих на державне зберігання фондів.

Питання збереження документів є одним з найважливіших в архівній справі. Саме тому основним завданням роботи відділу є підтримка умов і раціональне розміщення документів в архівосховищах, реставрація і створення цифрових копій документів. Важливим напрямком роботи відділу є також облік документів - визначення та відображення в облікових документах кількості, складу та стану всіх матеріалів архіву. Облік документів забезпечує організаційну впорядкованість, можливість їхнього адресного пошуку, контролю їхньої наявності та стану. Без надання облікових номерів, ведення облікових документів стає неможливим створення науково-довідкового апарату і систематичне використання архівних матеріалів.